

DOI: <https://doi.org/10.32353/khrife.1.2021.02>

УДК [343.98:001.89](477)

С. С. Чернявський,

доктор юридичних наук, професор, заслужений діяч науки і техніки
України, проректор Національної академії внутрішніх справ,
м. Київ, Україна,

ORCID: <https://orcid.org/0000-0002-2711-3828>,

e-mail: 0677443745s@gmail.com

В. В. Юсупов,

доктор юридичних наук, старший науковий співробітник,
провідний науковий співробітник науково-дослідної лабораторії
з проблем криміналістичного забезпечення та судової експертології
Національної академії внутрішніх справ, м. Київ, Україна,

ORCID: <https://orcid.org/0000-0001-5216-4144>,

e-mail: yusupov1vv@gmail.com

Криміналістичні наукові дослідження Національної академії внутрішніх справ: доробок наукових шкіл (оглядова стаття)

Проаналізовано розвиток криміналістичних досліджень наукових шкіл Національної академії внутрішніх справ (далі — НАВС). Показано роль керівників кафедр і провідних професорів НАВС у розвитку наукових досліджень; розкрито напрями криміналістичних досліджень наукових шкіл НАВС.

Криміналістичні дослідження НАВС розвиваються за двома векторами — інноваційні дослідження нетрадиційних слідів злочину (школа професора М. В. Салтєвського) і вдосконалення слідчої діяльності й методик розслідування злочинів (школа професора В. П. Бахіна).

Ключові слова: криміналістичні наукові дослідження, криміналістична наукова школа, кафедра криміналістики, Національна академія внутрішніх справ, криміналістика, судово експертиза.

Постановка наукової проблеми. Національна академія внутрішніх справ — це провідний заклад вищої освіти в системі МВС України, у якому здійснюється підготовка здобувачів ступенів вищої освіти бакалавра та магістра за спеціальностями «Право», «Правоохоронна діяльність» та «Психологія»; ступеня магістра за спеціальністю «Публічне управління та адміністрування»; а також ступеня доктора філософії та доктора наук за науковими спеціальностями «Право», «Психологія» та «Філософія».

2021 р. виповнюється 100 років від дня заснування НАВС.

Історію становлення Академії рахують від 11 червня 1921 р. — від початку функціонування місцевих курсів міліціонерів Харківської губернської міліції. Рік потому на базі курсів створено *Школу старшого командного складу робітничо-селянської міліції УСРР*. На засіданні РНК УСРР 25 грудня 1922 р. прийнято рішення щодо реорганізації школи міліції у Всеукраїнську школу та прийняття її на державне забезпечення. На підставі цього рішення 23 жовтня 1923 р. навчальний заклад перейменовано у *Всеукраїнську школу міліції і карного розшуку*. Так навчальний заклад набув статусу республіканського і почав готувати старший командний склад для органів міліції всієї України. 1925 р. Всеукраїнську школу передислоковано з Харкова до Києва (*History of National Academy of Internal Affairs*, 2021).

Із 1936 р. навчальний заклад отримує нову назву — *Школа старшого начальницького складу робітничо-селянської міліції імені В. А. Балицького*, а за рік — *Київська школа удосконалення начальницького складу робітничо-селянської міліції*. У такому статусі школа проіснувала до літа 1941 р. Згодом вона зазнала кількох реорганізацій і перейменувань. Наказом МВС СРСР від 20 серпня 1956 р. організовано Київську спеціальну середню школу міліції МВС СРСР. 11 квітня 1960 р. створено Вищу школу МВС УРСР. 1962 р. дещо змінилася назва навчального закладу, що пов'язано зі зміною назви Міністерства: школу почали іменувати *Вищою школою Міністерства охорони громадського порядку УРСР*. Від 1968 р. навчальний заклад знову змінив назву — *Київська вища школа МВС СРСР* (*History of National Academy of Internal Affairs*, 2021) ¹.

Після проголошення незалежності України 1991 р. навчальний заклад став *Київською вищою школою МВС України*, а 1992 р. на його базі створено *Українську академію внутрішніх справ*, якій у грудні 1996 р. Указом Президента України надано статус *Національної*. Приєднання України у травні 2005 р. до Болонського процесу зумовило необхідність перебудови системи навчальних закладів вищої освіти, зокрема, і відомчих. У зв'язку із цим Академію, згідно з Постановою Кабінету Міністрів України від 8 вересня 2005 р., реорганізовано в *Київський національний університет внутрішніх справ*. Розпорядженням Кабінету Міністрів України від 27 серпня 2010 р. «Про реорганізацію деяких вищих навчальних закладів Міністерства внутрішніх справ» Київський національний університет внутрішніх справ реорганізовано в *Національну*

---

¹ Історична довідка кафедри криміналістики та судової медицини Національної академії внутрішніх справ. URL: <https://www.naiou.kiev.ua/zagalnoakademichni-kafedri/kafedra-kriminalistiki-ta-sudovoyi-medicini/zagalni-vidomosti/istorichna-dovidka.html> (дата звернення: 17.03.2021).

академію внутрішніх справ (*History of National Academy of Internal Affairs*, 2021) ¹.

Аналіз основних досліджень і публікацій. Криміналістичні наукові дослідження НАВС висвітлювали небагато дослідників. Ґрунтовні наукові пошуки у цього напрямі проводив А. В. Іщенко, окремі аспекти яких виклав у працях: «Библиографический указатель диссертаций по криминалистике» (1989), «Проблеми розвитку наукових досліджень у галузі судової експертизи» (1995), «Криминалистическое обеспечение борьбы с преступностью (диссертации криминалистов, защищенные в специализированных ученых советах Украины)» (1997), «Наукове забезпечення протидії злочинності» (2002) ², «Методологічні проблеми криміналістичних наукових досліджень» (2003), «Летопись криминалистики: даты, факты, имена» (2016). Про наукові дослідження кафедри криміналістики та судової медицини НАВС на конференціях доповідали С. С. Чернявський та В. В. Юсупов («Місце наукової школи кафедри криміналістики та судової медицини Національної академії внутрішніх справ у розвитку юридичної науки в Україні», 2019), Ю. М. Чорноус («Роль особистості в становленні і розвитку кафедри криміналістики та судової медицини», 2019) і висвітлював у науковій статті В. В. Юсупов («Розвиток криміналістики в Київській, Одеській, Харківській наукових школах: головні етапи та персоналії», 2011). Д. А. Ляшенко на дисертаційному рівні дослідила криміналістичні наукові центри та школи в Україні («Криміналістичні наукові центри та школи в Україні», 2019), розкривши питання створення й розвитку криміналістичного наукового центру на базі кафедри криміналістики та судової медицини НАВС.

Водночас комплексного аналізу сучасних криміналістичних досліджень у різних структурних підрозділах НАВС (кафедрах, наукових лабораторіях, навчально-наукових інститутах) у зазначених працях не проведено.

Мета статті: дослідження процесу формування та розвитку криміналістичних досліджень наукових шкіл Національної академії внутрішніх справ. Для досягнення цієї мети потрібно: показати роль керівників кафедр і провідних професорів Національної академії внутрішніх справ у розвитку криміналістичних досліджень; розкрити основні напрями досліджень криміналістичних досліджень наукових шкіл цього закладу вищої освіти; визначити доробок криміналістичних наукових шкіл вишу та його значення для розвитку юридичної науки й освіти в Україні.

¹ Етапи розвитку Національної академії внутрішніх справ. URL: <https://www.naiu.kiev.ua/pro-akademiyu/istoriya/etapi-rozvitku-nacionalnoyi-akademiyi-vnutrishnih-sprav.html> (дата звернення: 17.03.2021).

² Іщенко А. В., Карпов Н. С., Кондратьев Я. Ю. Наукове забезпечення протидії злочинності : посібник. Київ, 2002. 224 с.

Викладення основного матеріалу дослідження. За час існування Академія здобула статус провідного вишу відомчої освіти, має поважний авторитет серед вітчизняних закладів вищої освіти юридичного профілю, активно здійснює освітню і наукову співпрацю на міжнародному рівні.

Сьогодні НАВС широко відома в освітянських колах як базовий заклад вищої освіти у підготовці та підвищенні кваліфікації нової генерації поліцейських-криміналістів і судових експертів, флагман у створенні практично орієнтованих навчально-тренувальних полігонів, кабінетів і лабораторій за найсучаснішими напрямками кібербезпеки і «цифрової криміналістики». Надзвичайно вагомим є і творчий доробок різних поколінь — представників потужних криміналістичних наукових шкіл.

Одним з виявів поєднання наукової і практичної складової освітнього процесу є формування кадрів вищої кваліфікації. Зокрема, 1983 р. У Київській вищій школі МВС СРСР уперше створено спеціалізовану вчену раду із захисту кандидатських дисертацій за спеціальностями 12.00.02, 12.00.08, 12.00.09. Символічним є той факт, що в цій спеціалізованій вчній раді перший захист дисертації відбувся за спеціальністю 12.00.09 — кримінальний процес; судоустрій; прокурорський нагляд; криміналістика (А. О. Єрохін «Розслідування розкрадань в системі матеріально-технічного забезпечення (за матеріалами УРСР)»), де одним з опонентів виступив відомий науковець-криміналіст Р. С. Белкін (*Ishchenko, Karpov & Kondratiev, 2002, p. 14*).

Отже, одним з пріоритетних напрямів розвитку навчального закладу стало розроблення криміналістичних наукових досліджень.

Осередок криміналістичних наукових досліджень формувався на кафедрі криміналістики, яку створено у Вищій школі Міністерства охорони громадського порядку УРСР 1964 р. (*History of Department of Criminalistic and Forensic Medicine, 2021*). За понад півстолітню історію функціонування кафедри серед її очільників і працівників — імена видатних науковців, досвідчених вітчизняних юристів, заслужених педагогів зі значним практичним досвідом. Без перебільшення, неоціненним є внесок у становлення та розвиток криміналістики всесвітньо визаних дослідників М. В. Салтевського, В. П. Бахіна, Є. Д. Лук'яничкова, В. С. Кузьмічова, А. В. Іщенко, В. К. Весельського, П. Д. Біленчука. Ці неординарні постаті спромоглися заснувати власні криміналістичні школи або продовжили напрями криміналістичних досліджень фундаторів академічної науки.

Зокрема, з 1971 р. кафедрою криміналістики керував доктор юридичних наук, професор, заслужений діяч науки і техніки М. В. Салтевський.

Фото 1. Михайло Васильович Салтевський

У той час склад кафедри становив вісім осіб — досвідчених практичних працівників-правоохоронців. Михайло Васильович уперше в системі МВС розробив програмовані завдання для навчання криміналістики, чому присвячено його праці: «Криминалистическая техника» (1967), «Криминалистическая техника и тактика» (1973). М. В. Салтевський очолював міжвузівську програму розроблення й використання технічних засобів в освітньому процесі в системі вишів МВС СРСР. Науковець видав унікальний на той час «Специализированный курс криминалистики (для слушателей вузов МВД СССР, обучающихся на базе среднего специального юридического образования)» (1987). У період роботи в Київській вищій школі МВС М. В. Салтевський започаткував нові напрями у вітчизняній криміналістиці: одорологічні, акустичні дослідження; використання в розкритті злочинів слідів пам'яті та часових відносин. За цими науковими напрямами під його керівництвом та консультуванням захищено п'ять кандидатських і дві докторські дисертації (В. М. Мешков, М. М. Лисов), розроблено методики акустичного дослідження звукових слідів, збирання й використання запахів слідів, які здобули загальне визнання, зокрема й за кордоном.

Іншим науковим напрямом стала винахідницька діяльність професора М. В. Салтевського в галузі криміналістичної техніки. Він розробив низку методик дослідження речових доказів, новий метод вимірювальної фотографії й ідентифікації звукозаписувальних пристроїв; сконструював судово-метричний фотоапарат ФСМ-1. Запатентував нові криміналістичні засоби та методи й отримав три авторські свідоцтва на винаходи: фотоапарат судово-метричний (1972), спосіб ідентифікації магнітофонів (1977), методика криміналістичної ідентифікації людини за фізичними параметрами мовних сигналів (1989) (Cherniavskiy & Yusupov, 2017).

Основними виданнями криміналістичної наукової школи професора М. В. Салтевського є підручники, посібники й інші видання: «Криминалистическая техника и тактика: программированные задания», 1973; «Судебная фотография и кинематография в деятельности органов внутренних дел», 1974; «Криминалистическая одорология. (Работа с запахowymi

следами)», 1976; «Собирание криминалистической информации техническими средствами на предварительном следствии», 1980; «Методика идентификации говорящего по параметрам спектральных переходов речевых сигналов с помощью специального вычислительного комплекса (СВИК)», 1980 (у співавторстві); «Современные возможности исследования голоса человека в криминалистической практике», 1982 (у співавторстві); «Запахові сліди у слідчій практиці», 1992 (у співавторстві); «Криминалистическая фотография, кинематография и видеозапись в правоохранительной деятельности», 1993 (у співавторстві); «Звуковые следы — новый источник доказательственной информации», 1995; «Криминалістика. в современном изложении юристов», 1996, 1997; «Криміналістика», 1996; «Криміналістика: підручник»: у 2 частинах, 1999, 2001; «Криміналістика (у сучасному викладі)»: підручник, 2005, 2006, 2008, та ін.¹

Отже, у міліцейському виші на кафедрі криміналістики професор М. В. Салтевський створив не тільки науковий осередок, а й сформував криміналістичну школу, названу згодом його ім'ям. Основними напрямками криміналістичних досліджень стали: криміналістична одорологія і судова акустика; використання в розкритті злочинів слідів пам'яті та часових відносин; розроблення методик акустичного дослідження звукових слідів, збирання і використання запахових слідів; основи методики відеофоноскопичних досліджень.

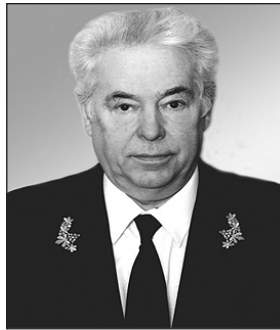

Фото 2. Володимир Петрович Бахін

Власну наукову школу на кафедрі криміналістики Київської вищої школи МВС СРСР створив Володимир Петрович Бахін, який очолював кафедру впродовж 1979—1985 рр., а з 1996 р. до 2000 р. обіймав посаду професора цієї кафедри.

Володимир Петрович був доктором юридичних наук, професором, академіком Міжнародної слов'янської академії наук, лауреатом почесної медалі Р. С. Белкіна. Головними напрямками його наукових інтересів стали

---

¹ Чернявський С. С., Юсупов В. В. Професор М. В. Салтевський — відомий криміналіст і талановитий педагог (до 100-річчя від дня народження). *Науковий вісник Національної академії внутрішніх справ*. 2017. Вип. 4. С. 360—366.

питання вивчення слідчої практики й удосконалення криміналістичної тактики. Саме цьому присвячено докторську дисертацію В. П. Бахіна — «Следственная практика: проблемы изучения и совершенствования» (1991).

Наукова школа професора В. П. Бахіна об'єднує 11 докторів (В. С. Кузьмічов, А. В. Іщенко, Є. Д. Лук'янчиков, В. В. Лисенко, Н. С. Карпов, П. В. Цимбал, С. С. Чернявський, Л. І. Аркуша, І. В. Гора, В. А. Колесник, Г. П. Власова) та понад 30 кандидатів юридичних наук. Більшість із цих науковців працювали або донині працюють у НАВС і продовжують розвивати криміналістичні дослідження наукової школи В. П. Бахіна, вони виступали консультантами докторських і науковими керівниками кандидатських дисертацій, які успішно захищені у спеціалізованих учених радах. Так, під консультуванням професора В. С. Кузьмічова захистили докторські дисертації Ю. М. Черноус і І. В. Пиріг, професора Є. Д. Лук'яничкова — К. О. Чаплинський і О. В. Таран та ін.

У доробку наукової школи значна кількість публікацій: підручники, монографії, посібники, енциклопедії, патенти на винаходи тощо. Зокрема: «Криминалистика. Проблемы и мнения (1962—2002 гг.)», 2002; «Огляд місця події під час розслідування окремих видів злочинів», 2005 (у співавторстві); «Тактика — профессионализм и мастерство при общении», 2006; «Тактика преступников. Тактические приемы противодействия преступников следствию», 2009; «Енциклопедія судової експертизи», 2013 (у співавторстві); «Мастерство раскрытия преступлений», 2014 (у співавторстві), та ін.

Отже, до основних напрямів криміналістичних досліджень наукової школи професора В. П. Бахіна належать проблеми загальної теорії криміналістики, наукового забезпечення оптимізації розслідування, криміналістичної методики, вивчення тактики злочинної діяльності.

Перший учень Володимира Петровича Бахіна, який захистив докторську дисертацію, — Володимир Сергійович Кузьмічов, очолював кафедру криміналістики НАВС України впродовж 1996—2004 рр., а з 2009 р. до 2012 р. обіймав посаду професора кафедри.

Фото 3. Володимир Сергійович Кузьмічов

В. С. Кузьмічов — доктор юридичних наук, професор, заслужений юрист України, лауреат Державної премії України в галузі науки і техніки. Докторську дисертацію на тему «Слідча діяльність: сутність, принципи, криміналістичні прийоми та засоби здійснення» захистив 1996 р., продовжуючи напрям наукової школи професора В. П. Бахіна.

Керуючи кафедрою криміналістики та розуміючи важливість поєднання теоретичних знань з практичними навичками в підготовці курсантів і слухачів Академії, В. С. Кузьмічов доклав чимало зусиль для створення першого в Україні відомого музею криміналістики, офіційно зареєстрованого 2001 р. Тривалий час Володимир Сергійович опікувався зібранням цікавих експонатів, пов'язаних із розкриттям злочинів, висвітленням наукових досягнень у галузі криміналістики. Музей виконував функції науково-дослідного й навчально-практичного комплексу. У подальшому він став основою формування багатфункціонального музею Міністерства внутрішніх справ України.

Кафедра криміналістики за цей період перетворилася на науковий осередок криміналістичної науки. До освітнього процесу долучалися досвідчені науковці та практики. Володимир Сергійович особистим прикладом демонстрував високу педагогічну майстерність, блискуче читав лекції, проводив семінарські та практичні заняття, щиро спілкувався з аудиторією.

Професор В. С. Кузьмічов є засновником нового підходу у викладанні курсу криміналістики, що ґрунтується на кращому зарубіжному досвіді, переважно європейських держав, дає змогу здійснювати професійну підготовку фахівців як для України, так і для інших країн. Був одним із авторів винаходу окремого напрямку судової балістики.

Власні та наукові напрацювання учнів професор В. С. Кузьмічов представляв Координаційному бюро з проблем криміналістики, судової експертизи і юридичної психології Національної академії правових наук України, Раді державної безпеки і внутрішніх справ Державної атестаційної комісії України, секретаріату Верхової Ради України, у складі яких він працював. Володимир Сергійович очолював Київське обласне відділення Міжнародного конгресу криміналістів, що сприяло поширенню здобутків наукової школи на міжнародному рівні. Ім'я й авторитет В. С. Кузьмічова визнано за межами України, він був членом спеціалізованих учених рад із захисту докторських і кандидатських дисертацій у провідних закладах вищої освіти України та інших держав — Бакинського державного університету (Азербайджан), Кишинівського державного університету (Молдова).

Наукову школу Володимира Сергійовича складають два доктори наук (Ю. М. Черноус, І. В. Пиріг) і понад 20 кандидатів юридичних наук. Видавничий доробок містить підручники, численні посібники та монографії й інші видання, зокрема: «Криміналістичний аналіз розслідування злочинів», 2000; «Криміналістика», 2001 (у співавторстві); «Слідча діяльність: характеристика та напрями удосконалення», 2005 (у співавторстві); «Алібі

у розкритті злочинів», 2007 (у співавторстві); «Компроміс на досудовому слідстві (криміналістичний аспект)», 2007 (у співавторстві); «Розслідування злочинів: міжнародне і національне законодавство. Теорія і практика», 2008 (у співавторстві), тощо.

Отже, головними напрямками криміналістичних досліджень наукової школи професора В. С. Кузьмічова є методологічні засади криміналістики, проблеми слідчої діяльності, розроблення й удосконалення криміналістичних засобів і методів; удосконалення методик розслідування окремих видів злочинів; питання міжнародного співробітництва.

Фото 4. Андрій Володимирович Іщенко

Послідовником наукової школи професора В. П. Бахіна був Андрій Володимирович Іщенко, який навчався в ад'юнктурі, а згодом обіймав посади викладача (1982—1985), професора кафедри криміналістики (1996—1998, 2004—2009, 2010—2019).

1992—1994 рр. А. В. Іщенко став першим очільником кафедри криміналістичних експертиз слідчо-криміналістичного факультету академії (до речі, це була перша кафедра криміналістичних експертиз не тільки в Україні, а й у Європі).

Андрій Володимирович був доктором юридичних наук, професором, заслуженим юристом України, академіком Міжнародної слов'янської академії наук, членом Київського обласного відділення Міжнародної громадської організації «Конгрес криміналістів».

1997 р. А. В. Іщенко успішно захистив дисертацію на тему «Методологічні та організаційні проблеми розвитку криміналістичних наукових досліджень». Окрім цього напряму, його наукова школа досліджувала проблеми криміналістичного й оперативно-розшукового забезпечення практики протидії злочинності, формування криміналістичних рекомендацій розслідування окремих видів злочинів.

До наукової школи професора А. В. Іщенка належать п'ять докторів і 21 кандидат юридичних наук. А. В. Іщенко був консультантом докторських дисертацій Л. Д. Удалової «Теоретичні засади отримання вербальної інформації у кримінальному процесі України» (2007), Д. Й. Никифорчука

«Теоретичні і організаційні основи протидії незаконному обігу наркотичних засобів оперативними підрозділами міліції» (2009), В. Г. Хахановського «Теорія і практика криміналістичної інформатики» (2011), О. І. Мотляха «Інструментальна діагностика достовірності вербальної інформації та використання її результатів у кримінальному провадженні» (2014), В. В. Юсупова «Криміналістика в Україні у ХХ — на початку ХХІ ст. (історико-теоретичне дослідження)» (2019).

Особливе місце серед досліджень професора А. В. Іщенка посідає розроблення історичних проблем розвитку криміналістики. Яскравим продовженням цього напрямку є друге видання Літопису криміналістики українською мовою, над яким два роки по смерті Вчителя наполегливо працювали учні та послідовники.

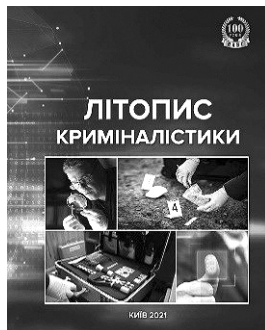

Фото 5. Літопис криміналістики (Київ, 2021)

Професор А. В. Іщенко був членом спеціалізованих вчених рад із захисту докторських дисертацій НАВС, очолював одну із цих учених рад. Як представник знаної криміналістичної наукової школи був членом спеціалізованих учених рад із захисту дисертацій у Дніпропетровському державному університеті внутрішніх справ, Класичному приватному університеті, Львівському національному університеті ім. Івана Франка, Національній академії Служби безпеки України, Національному університеті оборони України імені Івана Черняхівського, Львівському державному університеті внутрішніх справ, Харківському національному університеті внутрішніх справ. Криміналістична наукова школа А. В. Іщенка здобула визнання й за кордоном, де він був членом спеціалізованих вчених рад із захисту дисертацій у Бакинському та Тбіліському університетах.

Доробок наукової школи професора А. В. Іщенка становлять численні криміналістичні видання: «Библиографический указатель диссертаций по криминалистике», 1989 (у співавторстві); «Проблеми розвитку наукових досліджень у галузі судової експертизи», 1995 (у співавторстві); «Методологічні проблеми криміналістики», 1997; «Наукове забезпечення протидії злочинності», 2002 (у співавторстві); «Засоби і методи виявлення вибухових речовин та пристроїв у боротьбі з тероризмом», 2005 (у співавторстві);

«Криміналістичне забезпечення розшуку безвісно відсутніх осіб», 2005 (у співавторстві); «Теорія і практика криміналістичного забезпечення процесу доказування в розслідуванні злочинів», 2007 (у співавторстві); «Календарь криминалиста», 2010 (у співавторстві); «Криміналістика: підручник», 2015, 2020 (у співавторстві); «Криміналістика: мультимедійний підручник, програмний продукт», 2016 (у співавторстві), «Летопись криминалистики: даты, факты, имена», 2016; «*The basics of criminalistics: Educational manual*», 2018 (у співавторстві); «Літопис криміналістики», 2021 (у співавторстві), та ін.

Отже, головними напрямками криміналістичних досліджень наукової школи професора А. В. Іщенка є методологічні проблеми криміналістики і судової експертології; історія криміналістики; криміналістичне забезпечення практики боротьби зі злочинністю; наукове забезпечення криміналістичних досліджень; методика розслідування окремих видів злочинів.

Доктор юридичних наук, професор Євген Дмитрович Лук'янчиков очолював кафедру криміналістики Української академії внутрішніх справ упродовж 1985—1993 рр.

Фото 6. Євген Дмитрович Лук'янчиков

Наукові інтереси професора Є. Д. Лук'янчикова — різнобічні актуальні питання криміналістики, кримінального процесу, оперативно-розшукової діяльності. Саме вивчення таких комплексних проблем, що створюють інформаційне поле для розкриття кримінальних правопорушень, дало змогу Євгенові Дмитровичу 2005 р. успішно захистити докторську дисертацію на тему «Інформаційне забезпечення розслідування злочинів (правові і тактико-криміналістичні аспекти)». У його науковій школі два доктори юридичних наук (К. О. Чаплинський, О. В. Таран) та понад 25 кандидатів наук. Деякі з них (В. І. Галаган, В. Г. Дрозд, Д. Б. Сергєєва) із часом захистили докторські дисертації.

Є. Д. Лук'янчиков брав участь у роботі спеціалізованих учених рад із захисту кандидатських та докторських дисертацій НАВС, Академії адвокатури України, Класичного приватного університету, Університету державної фіскальної служби України. 2010 р. очолював спеціалізовану вчену раду в Академії управління Міністерства внутрішніх справ України. Тривалий

час виконував обов'язки вченого секретаря спеціалізованої вченої ради в НАВС.

Доробок наукової школи професора Є. Д. Лук'янчикова становить понад півтисячі видань, зокрема: «Тактические основы расследования преступлений», 1989 (у співавторстві); «Особенности расследования преступлений несовершеннолетних», 1990; «Пред'явлення для впізнання», 1998 (у співавторстві); «Криминалистическая идентификация объектов по следам памяти», 1998; «Методологічні засади інформаційного забезпечення розслідування злочинів», 2005; «Негласні слідчі (розшукові) дії та їх класифікація», 2013 (у співавторстві); «Криміналістика: підручник», 2020 (у співавторстві), та ін.

Отже, основні напрями криміналістичних досліджень наукової школи професора Є. Д. Лук'янчикова — питання криміналістичного й інформаційного забезпечення розслідування злочинів; тактика проведення окремих слідчих (розшукових) дій і проблеми методики розслідування злочинів.

Віктор Казимирович Весельський обіймав посаду начальника кафедри криміналістики та судової медицини НАВС (2004—2015), а після виходу на пенсію — професора цієї кафедри (2015—2016).

Фото 7. Віктор Казимирович Весельський

Професор В. К. Весельський створив власну криміналістичну школу і зробив вагомий внесок у підготовку науково-педагогічних кадрів. Під час його роботи на кафедрі криміналістики та судової медицини приблизно 150 ад'юнктів і здобувачів захистили кандидатські дисертації, чому він постійно сприяв у своїй повсякденній роботі. Основними напрямами його наукових інтересів були проблеми криміналістичної тактики та методики розслідування окремих видів злочинів. Серед питань тактики слідчої діяльності головну увагу Віктор Казимирович приділяв основам тактики слідчих дій і сучасним проблемам допиту, слідчого огляду, призначення та проведення судових експертиз. Професор В. К. Весельський розробляв шляхи вдосконалення протидії найбільш суспільно небезпечним, складним і резонансним злочинам: торгівлі людьми, кіберзлочинності, наркобізнесу. Його наукову школу складають понад тридцять учнів — кандидатів юридичних наук.

Віктор Казимирович систематично долучався до розроблення пропозицій з удосконалення вітчизняної правової системи в галузі судово-експертної діяльності, розкриття, розслідування злочинів та запобігання їм, реформування кримінального процесуального законодавства.

Професор В. К. Весельський входив до складу Вченої ради НАВС, науково-методичної секції та науково-методичної ради Академії. Завдяки своєму науковому авторитету був членом спеціалізованої вченої ради із захисту дисертацій Університету державної фіскальної служби України.

Значний доробок наукової школи В. К. Весельського містить, зокрема, публікації та зареєстровані об'єкти інтелектуальної власності: «Сучасні проблеми допиту (процесуальні, організаційні й тактичні аспекти)», 1999; «Торгівля людьми в Україні (проблеми розслідування)», 2007 (у співавторстві); «Методика розкриття та розслідування завідомо неправдивого повідомлення про загрозу безпеці громадян, знищення чи пошкодження об'єктів власності: науковий твір», 2011 (у співавторстві); «Мультимедійний підручник «Криміналістика»: програмний продукт», 2016 (у співавторстві); «Розслідування окремих видів злочинів», 2017 (у співавторстві), та ін.

Отже, основні напрями криміналістичних досліджень наукової школи професора В. К. Весельського становлять питання тактики проведення слідчих (розшукових) дій, методики розслідування окремих видів злочинів.

Кандидат юридичних наук, доцент Петро Дмитрович Біленчук очолював кафедру криміналістики НАВС України впродовж 1993—1996 рр.

Фото 8. Петро Дмитрович Біленчук

Петро Дмитрович як досвідчений практик цікаво проводив навчальні заняття, уміло згуртував колектив науковців. Його наукову школу складають одинадцять кандидатів юридичних наук, яких він підготував. Напрями наукової діяльності — криміналістика, засоби пізнання у сфері судочинства, конституційне, банківське, страхове, біржове, конкурентне, податкове, екологічне, муніципальне, інформаційно-комунікаційне та кримінальне право, нейробіоніка, криміналістична кібернетика, інформатика і системологія, електронні інформаційні та комп'ютерні технології.

П. Д. Біленчук є автором нових напрямів юридичної науки: засоби пізнання у сфері судочинства; судова антропология та комп'ютерна психофізіологічна діагностика і прогнозування поведінки людини у сфері судочинства.

Доробок наукової школи Петра Дмитровича — це підручники, монографії, патенти, раціоналізаторські пропозиції, законопроекти та проекти підзаконних нормативно-правових актів, зокрема: раціоналізаторські пропозиції «Следственно-оперативный одорологический чемодан», 1985, «Линейка криминалистическая топографическая», 1987; патент на промисловий зразок «Трафаретна лінійка слідчого «Лінійка-С», 1998; «Комп'ютерні злочини: соціально-правові і кримінологіко-криміналістичні аспекти», 1994 (у співавторстві); «Проведення судових експертиз», 1996 (у співавторстві); «Криміналістика», 1997; «Процесуальні та криміналістичні проблеми дослідження обвинувачуваного», 1999; «Правова деонтологія: підручник», 1999 (у співавторстві); «Балістика: криміналістичне вогнестрільне зброєзнавство: підручник», 2003 (у співавторстві); «Зброєзнавство: правові основи обігу вогнестрільної зброї», 2004 (у співавторстві); «Криміналістична тактика і методика розслідування окремих видів злочинів», 2007 (у співавторстві); «Мультимедійний підручник «Криміналістика»: програмний продукт», 2008 (у співавторстві); «Систематизація засобів пізнання у сфері кримінального судочинства: традиційна та сучасна», 2012; «Правове і криміналістичне забезпечення протидії ядерному тероризму», 2017 (у співавторстві); «Криміналістичне документування огляду місця події: методи, засоби, технології», 2019 (у співавторстві).

Отже, основними напрямками криміналістичних досліджень наукової школи П. Д. Біленчука є дослідження актуальних питань криміналістичного забезпечення розслідування злочинів із залученням даних інших наук (кібернетики, інформатики, нейробіоніки та ін.) і ядерна та цифрова криміналістика.

Розробку криміналістичного забезпечення протидії кіберзлочинності в НАВС здійснює наукова школа професора Валерія Георгійовича Хахановського, учня професора А. В. Іщенка.

Фото 9. Валерій Георгійович Хахановський

В. Г. Хахановський — професор кафедри інформаційних технологій та кібербезпеки НАВС, доктор юридичних наук, професор, лауреат премії імені Ярослава Мудрого. 2012 р. здобув науковий ступінь доктора юридичних наук за результатами захисту дисертації на тему «Теорія і практика криміналістичної інформатики». Підготував п'ять кандидатів юридичних наук, нині здійснює наукове керівництво чотирма здобувачами наукового ступеня кандидата наук, є консультантом здобувача наукового ступеня доктора юридичних наук.

Основним пріоритетом у дослідженнях наукової школи професора В. Г. Хахановського є надання криміналістичних знань, які допоможуть правоохоронцям оперувати ключовими положеннями електронних (цифрових) доказів, правильно формулювати питання експертам, операторам і провайдерам для отримання інформації, необхідної під час розслідування кіберзлочинів, дотримуватися правил збирання та зберігання носіїв комп'ютерної інформації.

В. Г. Хахановський понад 35 років працює за напрямом інформаційної безпеки та протидії кіберзлочинам, є членом спеціалізованих учених рад із захисту докторських дисертацій НАВС та Університету державної фіскальної служби України.

У доробку його наукової школи — численні публікації, зокрема: «Проблеми теорії і практики криміналістичної інформатики», 2010; «Інформаційне забезпечення органів внутрішніх справ», 2015; «Інформаційні технології в правозастосовній практиці», 2015; «Система інформаційно-аналітичного забезпечення правоохоронних органів в умовах електронного урядування», 2018 (у співавторстві); «Науково-практичний коментар Закону України “Про основні засади забезпечення кібербезпеки України”», 2019 (у співавторстві); «Використання електронних (цифрових) доказів у кримінальних провадженнях», 2020 (у співавторстві); а також зареєстровані об'єкти права інтелектуальної власності: програмний продукт «Посібник “Інформаційне право”», 2008; комп'ютерна програма «Експертна система пошуку серійного вбивці», 2009; програмний продукт «Мультимедійний навчальний комплекс “Криміналістична інформатика”», 2010, та ін.

Отже, наукова школа професора В. Г. Хахановського проводить такі дослідження: криміналістична інформатика; інформаційне право; криміналістичне дослідження засобів та матеріалів відеозапису; інформаційно-аналітичне забезпечення правоохоронної діяльності; інформаційна безпека, кібербезпека та захист інформації; особливості розслідування кіберзлочинів.

Головний науковий співробітник науково-дослідної лабораторії з проблем криміналістичного забезпечення та судової експертології НАВС Олег Володимирович Рибальський продовжує розробляти проблемні питання судової акустики, які в Академії починав досліджувати професор М. В. Салтєвський.

Фото 10. Олег Володимирович Рибальський

Олег Володимирович є доктором технічних наук, професором, лауреатом Державної премії, заслуженим професором НАВС.

Він пройшов шлях від слюсаря-складальника до начальника конструкторського бюро, головного конструктора низки виробів спеціального призначення, серед яких апарати аналогового, модуляційного та цифрового запису. За розроблення та впровадження у серійне виробництво одного з таких виробів, призначеного для точного запису аналогових сигналів у цифровій формі, удостоєний звання лауреата Державної премії УРСР у галузі науки і техніки (1989).

Олег Володимирович є знаним фахівцем у галузі криміналістичної техніки, фоноскопичних досліджень. 2006 р. йому присуджено науковий ступінь доктора технічних наук за спеціальністю «Системи захисту інформації».

У своїх публікаціях О. В. Рибальський досліджував проблеми розроблення нової методології, методів та засобів проведення експертиз складних технічних об'єктів, зокрема матеріалів і засобів аналогового та цифрового відеозвукозапису. Ці проблеми науковець розглядав як аспект захисту правоохоронних органів від дезінформації.

Він є засновником нового наукового напрямку побудови методів і засобів експертних досліджень апаратури та матеріалів відеозвукозапису, який ґрунтується на використанні властивостей паразитних параметрів апаратури запису. На цій основі створив теорію виявлення слідів цифрової обробки фонограм, де вперше показано джерела та механізми виникнення й виокремлення ідентифікаційних ознак апаратури цифрового звукозапису з цифрових фонограм та ознак їх обробки. Уперше 2006 р. довів фрактальність структури сигналів, зафіксованих на цифрових фонограмах, змінність цієї структури під час цифрової обробки, і запропонував використовувати ці властивості в експертизі матеріалів та апаратури цифрового звукозапису.

На основі та в розвиток цих теоретичних положень створено низку експертних методик та інструментів, співавтором яких є професор О. В. Рибальський: ці методики включено до Реєстру методик проведення судових експертиз Міністерства юстиції України.

Професор О. В. Рибальський має власну наукову школу, до якої належать п'ять кандидатів наук, яких він підготував, та інші науковці, що проводять дослідження у сфері судової акустики. О. В. Рибальський понад 50 років працює за фахом. Бере активну участь у підготовці експертів-фоноскопістів — постійно є учасником експертно-кваліфікаційних комісій з атестації експертів у науково-дослідних інститутах судових експертиз Міністерства юстиції та Державному науково-дослідному експертно-криміналістичному центрі МВС України.

Нині є членом спеціалізованих вчених рад із захисту докторських дисертацій НАВС за спеціальністю 12.00.09 — кримінальний процес та криміналістика; судова експертиза; оперативно-розшукова діяльність та Одеського національного політехнічного університету за спеціальністю 05.13.21 — системи захисту інформації.

Доробок наукової школи О. В. Рибальського становлять науково-методичні роботи, підручники, монографії, курси лекцій, понад 30 авторських свідоцтв СРСР і патентів України на винаходи, зокрема: «Современные методы проверки аутентичности магнитных фонограмм в судебной акустической экспертизе», 2003 (у співавторстві); «Застосування вейвлет-аналізу для виявлення слідів цифрової обробки аналогових і цифрових фонограм у судово-акустичній експертизі», 2006; «Зберігання, підготовка й порядок надання матеріалів та засобів відеозвукозапису на експертизу», 2010 (у співавторстві); «Особливості прояву слідів цифрової обробки аналогових і цифрових фонограм та методика їх виявлення», 2010 та ін.

Отже, основними напрямками криміналістичних досліджень наукової школи професора О. В. Рибальського є проблеми судової та криміналістичної експертизи, пов'язані зі створенням і застосуванням експертного інструментарію, призначеного для проведення експертиз складних технічних об'єктів, зокрема матеріалів та засобів цифрового відеозвукозапису.

Нині в НАВС розвиваються інші напрями криміналістичних досліджень у нових наукових школах. Праксеологічні проблеми правозастосовної практики становлять основу досліджень наукової школи професора С. С. Чернявського (у складі якої шість докторів і 15 кандидатів юридичних наук); розроблення криміналістичного забезпечення протидії злочинності здійснюють науковці криміналістичної школи професорки Ю. М. Чорноус (у складі цієї наукової школи — десять кандидатів юридичних наук); питання історії розвитку криміналістики та сучасних методик розслідування кримінальних правопорушень вивчають у науковій школі доктора юридичних наук В. В. Юсупова (у складі школи — п'ять кандидатів юридичних наук).

Науковці-криміналісти НАВС мають творчі та дружні відносини практично з усіма колективами кафедр криміналістики, кримінального права, кримінального процесу, оперативно-розшукової діяльності провідних юридичних вишів держави. Лише з часу проголошення незалежності України

в криміналістичних школах НАВС підготовлено 28 докторів наук і понад 220 кандидатів юридичних наук.

Висновки. Отже, криміналістичні дослідження наукових шкіл НАВС розвиваються за започаткованими керівниками кафедри криміналістики М. В. Салтевським і В. П. Бахіним двома науковими векторами — інноваційні дослідження нетрадиційних слідів злочину (дослідницькі напрями професора М. В. Салтевського) та вдосконалення слідчої діяльності й методик розслідування кримінальних правопорушень на підставі вивчення тактики злочинців, сучасних досягнень науки й техніки (дослідницькі напрями професора В. П. Бахіна). На основі узагальнення результатів досліджень криміналістичних наукових досліджень Академії підготовлено й видано серію аналітичних і методичних праць, коментарів і підручників (зокрема, іноземними мовами). Розгорнуто розроблення унікальних приладів і технологій у галузі спеціальної та криміналістичної техніки й тактики, судової медицини з їх належним визнанням на державному рівні, засвідченням охоронними документами на об'єкти інтелектуальної власності, серед яких десятки патентів та авторських свідоцтв.

У дослідницькій діяльності криміналістичні наукові школи НАВС розвивають тісні наукові зв'язки з провідними криміналістичними центрами: Київським національним університетом імені Тараса Шевченка, Національною академією Служби безпеки України, Академією адвокатури України, Університетом державної фіскальної служби України, Національним юридичним університетом імені Ярослава Мудрого, Національним науковим центром «Інститут судових експертиз ім. Засл. проф. М. С. Бокаріуса», Харківським національним університетом внутрішніх справ, Національним університетом «Одеська юридична академія», Одеським державним університетом внутрішніх справ, Дніпропетровським державним університетом внутрішніх справ, Львівським державним університетом внутрішніх справ, Національною академією Державної прикордонної служби України імені Богдана Хмельницького й іншими освітніми закладами як України, так і іноземних держав.

Практичну складову наукових досліджень поглиблено спільною роботою науковців-криміналістів Академії із судовими експертами, слідчими й іншими працівниками правоохоронних органів, а саме: науково-дослідними інститутами судових експертиз Міністерства юстиції, підрозділами Експертної служби МВС, Головним слідчим управлінням, Департаментом вибухотехнічної служби й іншими структурними підрозділами Національної поліції, Національним антикорупційним бюро, Державним бюро розслідувань тощо.

Криміналістичний науковий осередок НАВС робить вагомий внесок у розвиток юридичної науки й освіти, сприяє формуванню високого рівня професіоналізму правоохоронців і юристів, забезпечує єдність правозастосовної практики й освітньо-наукової діяльності у закладі вищої освіти.

References

- Cherniavskiy, S. S., Yusupov, V. V. (2017). Profesor M. V. Saltevskiy — vidomyi kryminalist i talanovytyi pedahoh (do 100-richchia vid dnia narodzhennia). *Naukovyi visnyk Natsionalnoi akademii vnutrishnikh sprav*. Vyp. 4 [in Ukrainian].
- Etapy rozvytku Natsionalnoi akademii vnutrishnikh sprav*. URL: <https://www.naiou.kiev.ua/pro-akademiyu/istoriya/etapi-rozvitku-nacionalnoyi-akademiyi-vnutrishnih-sprav.html> (data zvernennia: 17.03.2021) [in Ukrainian].
- Ishchenko, A. V., Karpov, N. S., Kondratiev, Ya. Yu. (2002). *Naukove zabezpechennia protydyi zlochynnosti* : posibnyk. Kyiv. [in Ukrainian]
- Istorychna dovidka kafedry kryminalistyky ta sudovoi medytsyny Natsionalnoi akademii vnutrishnikh sprav*. URL: <https://www.naiou.kiev.ua/zagalnoakademichni-kafedri/kafedra-kryminalistyky-ta-sudovoyi-medicini/zagalni-vidomosti/istorichna-dovidka.html> (data zvernennia: 17.03.2021) [in Ukrainian].

С. С. Чернявский, В. В. Юсупов

Криминалистические научные исследования Национальной академии внутренних дел: наследие научных школ (обзорная статья)

Цель — на основании исследования исторического развития Национальной академии внутренних дел раскрыть процесс формирования в ней криминалистических научных школ; показать роль руководителей кафедр и ведущих профессоров Национальной академии внутренних дел в образовании криминалистических научных школ; раскрыть основные направления исследований криминалистических научных школ Национальной академии внутренних дел, осветить их вклад в подготовку научно-педагогических работников высшей квалификации; определить достижения криминалистических научных школ Национальной академии внутренних дел и их значение для развития юридической науки и образования в Украине.

При освещении материала статьи применяли исторический, историографический, терминологический, системно-структурный, формально-логический, сравнительно-правовой и статистический методы.

Обосновано, что центром развития криминалистических научных школ в Национальной академии внутренних дел является кафедра криминалистики. Систематизированы и показаны основные направления исследований криминалистических научных школ Национальной академии внутренних дел. Доказано, что криминалистические школы Национальной академии внутренних дел развиваются на основе двух научных векторов — инновационные исследования нетрадиционных следов преступления (школа профессора М. В. Салтевского); усовершенствование следственной деятельности и методик расследования уголовных преступлений на основании изучения тактики преступников, современных достижений науки и техники (школа профессора В. П. Бахина). Показаны научные связи криминалистических школ Национальной академии внутренних дел с другими

криміналістическими школами і центрами науко-исследовательских учреждений, высших учебных заведений, правоохранительных органов.

Криміналістические научные школы Национальной академии внутренних дел играют важную роль в развитии юридической науки и образования, способствуют формированию высокого профессионализма правоохранителей и юристов, обеспечивают единство правоприменительной практики и образовательно-научной деятельности в учреждениях высшего образования.

Ключевые слова: криміналістические научные исследования, криміналістическая научная школа, кафедра криміналістики, Национальная академия внутренних дел, криміналістика, судебная экспертиза.

S. Cherniavskyi; V. Yusupov
Forensic researches at National Academy of Internal Affairs:
heritage of scientific schools
(Review Article)

The Article purpose is to disclose the process of the formation of forensic scientific schools in the National Academy of Internal Affairs on the basis of the study of its historical development; to emphasize the role of heads of departments and leading professors of the National Academy of Internal Affairs in formation of forensic scientific schools, identify the main research directions of forensic scientific schools of the National Academy of Internal Affairs, highlight their contribution in training of highly qualified scientific and pedagogical staff; to emphasize achievements of forensic scientific schools of the National Academy of Internal Affairs and their significance for advancement of legal science and education in Ukraine.

When covering the article content, historical, historiographic, terminological, systemic-structural, formal-logical, comparative-legal and statistical methods have been applied.

It is substantiated that the center for the development of forensic scientific schools in the National Academy of Internal Affairs is the Department of Criminalistics. Main directions of research of forensic scientific schools in the National Academy of Internal Affairs have been systematized and shown. It has been proved that forensic scientific schools of the National Academy of Internal Affairs are developing according to two scientific directions: innovative research of non-traditional traces of crime (the school of Professor M. V. Saltevs kij); advancement of investigative activities and methods of investigating criminal offenses based on studying tactics applied by criminals, current achievements in science and technology (school of Professor V. P. Bahin). Scientific links between forensic schools of the National Academy of Internal Affairs and other forensic schools and centers of research institutions, higher educational institutions, law enforcement agencies have been demonstrated.

Forensic scientific schools of the National Academy of Internal Affairs play a crucial role in the development of legal science and education, contribute to the formation of the high level of professionalism in law enforcement agencies and lawyers, ensure the unity of law enforcement practice and educational-scientific activity in higher education institutions.

Keywords: *forensic researcher, forensic scientific school, criminalistics department, National Academy of Internal Affairs, criminalistics, forensic science.*

Надійшла до редколегії 19.03.2021 р.

Чернявський С. С., Юсупов В. В. Криміналістичні наукові дослідження Національної академії внутрішніх справ: доробок наукових шкіл (оглядова стаття). *Теорія та практика судової експертизи і криміналістики* : зб. наук. пр. / редкол.: О. М. Ключев, В. Ю. Шепітько та ін. Харків : Право, 2021. Вип. 23. С. 24—44. DOI: <https://doi.org/10.32353/khrife.1.2021.02>.